

IX.

Zdaj goré med nama
 Méje so visôke,
 Dóli so in réke
 Šumne in globôke.

V mislih vnet poljubljam
 Lice ti cvetoče,
 In ob tebi zabljam
 Vse boli pekoče.

Kaj mi je višina,
 Kaj mi je nižava?
 Saj jih lahnokrili
 Duh moj le preplava!

Pôzdrav ti pošiljam
 Iz srcá globine,
 Pôzdrav svoj iskreni
 Iz hladné tujine! . . .

Alastor.

Padec Krupe leta 1565.

Spisal Ivan Steklasa.

dražestni dolini reke Une je poleg Bihača izvestno najvažnejše mesto Krupa, ki se je do konca 13. veka zvala Pset, kesneje pa le Krupa, bržkone po potoku Krupnici (Krušnici), ki teče mimo mesta. Kakor Pset, takó se je delila tudi Krupa na dve mesti, na gorenje in dolenje, kar nam dokazuje slika v potopisu Slovence Benedikta Kuripešiča z leta 1530. in tudi druge listine iz 15. veka. Kraj krupski pa je poznat že za domačih vladarjev hrvaških. Takó nam je znan psetski župan Miroslav iz leta 1072., a druge listine dokazujejo zopet, katerim plemenom je vladalo mesto Pset, ki je bilo iz početka župansko, kesneje pa kraljevsko mesto. Od konca 13. veka so bili gospodarji v Krupi knezi Baboniči. Prvi se je zval Babo Babonić, ustanovitelj mesta Blagaja na Sani, pritoku Une, toda pozneje so se Baboniči zvali tudi Blagajski ali Blagaji. Le-tí velikaši so prav takó znameniti za staro dôbo hrvaške zgodovine kakor Zrinjski in Frankopani, ako ne še bolj, zakaj samí kralji so jih zmatrali za prve velikaše na Hrvaškem. Saj so se raztezala njih posestva od štajerske in kranjske meje daleč dôli proti Bosni preko reke Vrbasa. V borbi proti hrvaškim kraljem italijanske krvi, sósebnó proti Karlu Robertu (od leta 1300. do leta 1341.) in Ludoviku Vélíkemú (od leta 1341. do leta 1382.) za pravice hrvaške kraljevine, izgubili so sicer precěj posestev, ali ostalo jim je še toliko, da so bili še vedno najodličnejši med velikaši hrvaškimi. Že po njih letnih dohodkih moremo soditi takó, zakaj njih imenja so jim nosila na leto do 120.000 cekinov. To so za óne čase ogromni dohodki, kakeršnih niso imeli mnogi nemški knezi. Bilo je iz njih obitelji tudi

nekoliko banov, in takó so odločevali v vseh važnih dogodkih Hrvaške, Ogerske in Bosne.¹⁾ Sosebno se je proslavil Štefan Babonić, ki je bil tudi upravitelj Štajerske od leta 1254. do leta 1260. za kralja Bele III. (IV.) Arpadovića.¹⁾ Koncem 13. veka so si razdelili Babonići svoja velika in prostrana posestva, utemeljivši več obiteljskih gran. Posebno so važne tri grane, namreč: knezi Blagaji po mestu Blagaji na Sani, knezi Vodički po Vodičevem, mestu poleg današnjega Dobrlina, in knezi Kostajniški in Krupski.

Praded krupske grane je bil Štefan, sin Babe, ki se spominja kot ban leta 1294. do leta 1316. Imel je štiri sine: Dijonizija, Pavla, Jurija in Ivana ter hčer Katico, omoženo v prvem zakonu z grofom Henrikom Ortenburškim. Dijoniziju in Pavlu je podelil kralj Ludovik Véliki leta 1360. z novo darovnico kraljevsko mesto Krupo na Uni za njega vojne zasluge. Ali knezom Baboničem Krupskim ni bilo sojeno vladati dolgo. Leta 1370. sta živela samó še brata Dijonizij in Pavel, a poslednji, tudi brez otrok, zapustil je ves svoj del v Krupi in okolici bratu Dijoniziju, in ako bi ta ne imel potomcev, svojim bratrancem, sinovom Dujma, kneza Blagajskega. Dijonizij in Pavel sta bila oženjena z groficama Ortenburškima, in sicer Dijonizij z Ano, hčerjo Otona, in Pavel z drugo Ano, hčerjo Majnarda, deželnega glavarja kranjskega leta 1331¹⁾.

Pavel knez Krupski je živel še leta 1382. Po letu 1370. je dobil sina Pavla, ki je bil poslednji iz rodú knezov Baboničev Krupskih. Bržkone se je bil oženil z neko kneginjo Frankopansko, ker so si Frankopani po smrti Pavlovi prisvajali Krupo, kar je bilo mogoče le vzpričo rodbinskih zvez. Ali pravi nasledniki v posestvu Krupi so bili po prvotni oporoki Babonići Blagajski; zaradi tega so se pojavile med obema mogočnima rodovinama hude borbe, ki niso škodovalle samó obema porodicama, nego sploh vsemu národu hrvaškemu. Prav takrat so se borili Hrvatje proti svojemu kralju Sigismundu (od leta 1385. do leta 1437.) za svoje pravice in za samostalnost hrvaške kraljevine dolgih 25 let (od leta 1384. do leta 1409.). Med temi borilci za samostalnost so bili tudi knezi Blagajski; zlasti znamenit je v teh borbah knez Štefan, ki je združen z bosenskim kraljem Tvrdkom I. (od leta 1376. do leta 1391.) zbral vse odličnejše velikaše hrvaške proti Sigismundu. Ker Zrinjski niso bili v njegovem taboru in so se tudi že prej dolgo časa prepirali, napadal je Štefan Blagajski tudi posestva Zrinjskih knezov. Iz teh prepirov pa je imel najhujši sovražnik krščanstva — Turek največ koristi. Knezi Blagajski se namreč takó spozabijo v neukrotni jezi svoji, da pokličejo leta 1400. proti Frankopanom Turke

¹⁾ Smičiklas, »Poviest Hrvatska«, I., str. 355.—357.

na pomoč, kateri so že takrat prav pogostoma napadali Bosno. Letopisec Megiser (*Annales Carintiae*, str. 1191.) trdi to izvestno; tudi zgodovinar kanonik ljubljanski Ludovik Schönleben pripoveduje v svoji zgodovini grofov Blagajev,¹⁾ da so se Hrvatje še za njegove dóbe leta 1680. v pesmih spominjali nesreče, katero so takrat provzročili kraljevini hrvaški knezi Krupski. To je zajedno najboljši dokaz, kakó strašni so bili ti turški napadi, katerih se je národ spominjal toli živo. Valvasor (XII., 120.) pa poroča, da so Turke navabili v pounske kraje Krupski knezi šele leta 1464., kar pa ni verjetno, ker je bil takrat gospodar v Krupi Martin Frankopan, ki gotovo ni zval Turkov na pomoč.

Ali knezi Blagaji niso morali braniti Krupe samó proti Frankopanom, nego tudi proti kralju Sigismundu, proti kateremu so se Blagaji še vedno borili za slobodo domovine svoje. Kralj Sigismund jim radi te oporbe vzame leta 1396. Krupo in Ostrožac ter dá oba gradova bosenskem banu Vukcu. Proti tej odloki se vzdignejo vsi Blagaji, zlasti odločno pa je zagovarjal pravice svoje rodovine Štefan Blagajski, sin Dujmov, kanonik zagrebški, toda ni uspel. Krupo zasede leta 1410. za kralja Sigismunda banska vojska.

Takó se je izpremenila Krupa v kraljevsko posestvo, in upravitelji so bili odslej v nji župani zagrebške županije kot kastelani. Nekaj let kesneje založi kralj Sigismund Krupo svojemu svaku Frideriku, knezu celjskemu, sinu kneza Hermana, ki je bil po knezih Ortenburških v rodu s knezi Baboniči Krupskimi. Že leta 1429. izroči kralj Sigismund kraljevsko mesto Krupo omenjenemu knezu v neomejeno svojino. Ko je zadnji knez celjski Ulrik leta 1456. poginil po méči Ladislava Hunjada v Belem Gradu, razdelili so si njega ogromna posestva opravičani in neopravičani pretendenti. Posestva v avstrijskih zemljah si je prisvojil večinoma cesar Friderik III. (od leta 1440. do leta 1493., hrvaška pa kralj Ladislav Posmrtnik (od leta 1444. do leta 1457.). Kar je bilo posestev ob Kupi in Uni, prisvojili so si jih Frankopani, sorodniki celjskih grofov, in Krupo si je pridobil še posebe bogati Martin Frankopan, izplačavši nemškimi stotnikom, katere so postavili grofje celjski v tem mestu za poveljnike, neko neznatno vsoto. Ali ker je bila Krupa že prej kraljevsko, sedaj pa samó založeno posestvo, moral jo je Martin Frankopan po posebnem dogovoru leta 1464. zopet vrniti ogersko-hrvaškemu kralju Matiji Korvinu (od leta 1458. do leta 1490.).

¹⁾ *Genealogia ill. et nobilis familiae dom. comitum Vrsinorum de Blagaj*. Rokopis grofa Ludovika Blagaja. Tudi v tiskani zgodovini knezov Blagajskih pod naslovom: Rosa Ursina istega zgodovinarja.

Kralj Matija Korvin poveri nató Krupo radi obrambe proti Turkom z nekimi sosednimi trdnjavami na gorenjem Hrvaškem senjskim stotnikom, ki so imeli v pomejnih mestih svoje kastelane, sebe pa zvali tudi stotnike mesta Krupe. Po smrti kralja Matije Korvina (leta 1490.) je prepala stotnija krupska. Po dogovoru med kraljem Vladislavom (od leta 1490. do leta 1516.) in naravnim sinom kralja Matije, vojvodo Ivanom Korvinom, dobí le-tá kot ban hrvaški mnoga kraljevska mesta, med ostalimi tudi Krupo, katero pa kralj že leta 1491. navzlic pogodbi založí banu Ladislavu Egervarskemu. Ali Ivan Korvin ostane vendarle gospodar v Krupi, kjer je večkrat prebival v istem času. Leta 1498. je zapisal Ivan Korvin Krupo svoji hčeri Jelisavi. Po njega prerani smrti kakor tudi po smrti njega otrok prevzame mesta na turški meji, med njimi tudi Krupo, kraljevska uprava, postavivši leta 1509. v tem mestu za stotnika Mirka Turaka Heninga. Nekaj let potem dobí Krupo državni kancelar kardinal Tomaž Bakač Erded. Le tá jo poverí v varstvo in uživanje banu Ivanu Karloviču. Ko je pa le-tá prav takrat izgubil vsa svoja posestva v krbavski, liški in kninski županiji, kamor so bili že predrli Turki, zaželel je Krupo pridržati záse. Zató nastane pravda med kardinalom in banom Karlovičem. Po smrti Bakačevi (leta 1521.) je pridržal Karlovič Krupo, kjer je takrat pogostoma prebival zaradi obrambe proti Turkom. Takrat je držala tudi cesta skozi Krupo s Hrvaškega v Bosno in v iztočne zemlje. Dné 28. vélikega srpana leta 1530. so prispeli semkaj cesarski poslanci do sultana, glasoviti Nikola Jurišić, takrat še stotnik reški in komornik hrvaški, z Josipom Lambergom in tajnikom Benediktom Kuripešičem, Slovencem iz Górenjega Grada na Štajerskem. ¹⁾ Gospodar Krupe, ban Ivan Karlovič, vzprejel je poslance že prej vrlo svečano v Klokoči, odkoder jih je spremil v Jezersko in Krupo. (Letopis »Matice Slovenske« za leto 1888., str. 197. in Lopašić »Bihać i Bihaćka krajina«, str. 205.). Ban Ivan Karlovič je umrl leta 1531., in Krupo so dobili po dogovoru s pokojnim posestnikom knezi Zrinjski, ki so vladali temu mestu, dokler ga jim ni vzel Turčin. ²⁾

Ko je padla trdnjava Jajce leta 1528., bil je Turkom odprt pot do reke Une, na kateri se je razvrstila lepa vrsta cvetočih mestec.

¹⁾ Potopis Benka Kuripešića se čita v: Anton v. Gevay: »Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte, Wien, 1840« pod posebnim naslovom: »Itinerarium, wegraysz kön. May. potschaft gen Constantinopel zu dem Türkischen keyser Soleyman, Anno XXX.« Pod istim naslovom je izdal Benedikt Kuripešić leta 1531. posebno knjižico. V tej knjižici je tudi slika stare Krupe in drugih važnejših mest.

²⁾ Iz večine so zgodovinski podatki iz starejše dóbe mesta Krupe vzeti iz Lopašičeve knjige: »Bihać i Bihaćka Krajina« str. 197.—210.

Sedaj je zapretila vsem mestom največja nevarnost, sôsebno Krupi, ki ni bila dovolj zaklonjena po prirodi sámí. Že leta 1509. prihrumí pod Krupo do 2000 Turkov, požgè trg in most na Uni; vender jih odžene stotnik Mirko Turak, ki se je na vso srečo s svojo vojsko povrní o pravem času izpod Mutnika, katerega je hotel vzeti knezu Ivanu Karloviču. Na svojo nesrečo samí kristjani v teh časih niso bili zložni, in velikaši so se le prepogostoma napadali, kar je bilo Turku le v prid.

Leta 1522. in 1523. Turki zopet obsedejo Krupo. Bosenski paša Surim prihrumí na Hrvaško z 2000 konjiki in 5000 pešci ter obsede Krupo. Turki pripeljejo s seboj tudi velike topove in druge priprave za obleganje ter napadajo trdnjavo dolge štíri mesece. Ban Ivan Karlovič je bival takrat na dvoru cesarja Karola V., kamor se je napotil, da izprosi pomoči sebi in Hrvaški. Namestnik njegov, kastelan Ivan Novaković je odbíjal turške napade, dokler se ni zbrala krščanska vojska na ostroškem polji. Toliko da je napravila nov most preko Une, pobegnili so Turki kàr nagloma. Tudi leta 1524. se prikažejo Turki pod Krupo. Valvasor (XII., 18.) omenja, da jih je bilo 20.000 pešcev in 5000 konjikov, kar je pa neverjetno, zakaj le malokdaj se je zbrala takó velika vojska pod bosenskimi pašami. Kristjanom se je pri tej priliki posrečilo, da so nekoliko prej okrepili posadko v trdnjavi in srečno prebili tudi to obleganje. Sovražnik se je moral sramotno vrniti.

Glavna skrb hrvaških velikašev je bila odslej obraniti pomejne trdnjave. Vse svoje dohodke so porabljali v to zvrho, vender se niso mogli vzdržati v nejednaki borbi. Védeli so dobro vsi, da je Hrvaška izgubljena, ako pade obrambena črta na Uni. Zatorej so iskali pomoči pri sosedih Slovencih, ki so jim bili vedno verni drugovi v teh žalostnih časih. Ban Ivan Karlovič, gospodar Krupe, prosi pomoči tudi pri kralji Ferdinandu I., katerega so Hrvatje ravnokar (leta 1527.) izbrali za svojega zakonitega vladarja. Vender izdatnejše podpore ni mogel dobiti od nikoder in takó je ostal leta 1529., ko so se Turki zopet spravljali proti Krupi, brez strelcev in brez denarja. Na vso srečo niso prišli Turki pod trdnjavo, zakaj izvestno bi jo bili osvojili že tedaj. Ali nevarnost ni bila zató nič manjša. Saj so se Turki spravljali vsako leto na osvajanja in ravno najrajši proti Krupi, ker so bili prepričani, da jo osvojé najlože izmed vseh trdnjav. Takó se vzdignejo zopet nastopnega leta meseca ržénega cvéta na Krupo. Ban Ivan Karlovič je bil v največji zadregi, zakaj v krupski trdnjavi je bila maloštevilna posadka in še ta prav slabo oskrbena. Iz Mutnika, kjer je bival takrat, prosil je pomoči generala Ivana Kacijanarja. Svoje pismo, polno grenkih tožeb, sklepa takó-le: »Ako mi že ne moreš dati česa

drugega, pošlji mi vsaj stót smodnika!« In prav takrat so Turki kàr divjali okolo Krupe, ker se je knez Zrinjski ž njimi nekako pogodil, da pusté njega posestva na miru. Zrinjski je celó dovolil svojim ljudem, da so prevažali Turke preko Une. To so bili za Hrvate najhujši časi, in Zrinjski je resnično dvojil, da bi mogli sploh vztrajati v tej borbi proti sovražniku. Ali prav takrat sklenejo hrvaški stanovi, zbrani na zboru v Zagrebu, da se žívi nikdar ne podadó Turkom, nego da bodo vztrajali v trdi borbi in branili ostanke kraljevine hrvaške do poslednje pedi. Le po tej vztrajnosti in pomoči slovenski se je Hrvaška rešila popolnega prepada, čeravno so jo Turki napadali takó pogostoma, da se branitelji šestokrat niso mogli niti oddehniti. Takó naznanijo leta 1531. Biščani stotniku Erazmu Turnu,¹⁾ da se pripravlja velika navalna vojska proti Krupi in da s seboj vleče topove in druge priprave za obleganje. Biščani so pri tej priliki za Boga prosili generala Ivana Kacijanarja, naj pomore Krupi, zakaj če pade ona, huda se bode godila ne samó Hrvatom nego tudi Slovencem. Še huje je bilo po smrti Karlovičevi (leta 1531.) za njegova in ostala mesta na Uni, sósebnó za Krupo, zakaj tudi od kralja Ferdinanda, od katerega so pričakovali Hrvatje izdatne pomoči, bilo je ni prav v tem času dobiti zaradi verskih prepиров na Nemškem. Zatorej so se dogovarjali neki velikaši okolo Bihača, ali ne bi rajši priznali Ivana Zapolje za svojega kralja namesto Ferdinanda, Turki bi jim morda potem zanašali, saj ga ravno oní najbolje podpirajo proti Ferdinandu. Ali to so bili dogovori le v največji zdvojenosti; dejanski pa so se vsi, tudi Zrinjski, zložno borili proti splošnemu sovražniku. Zlò je bilo, da se je glas o smrti bana Karloviča prehitro raznesel po vsi krájini. Neki Vlah, po imeni Reko Sudorović, uporabil je ta dogodek in pobegnil iz Brekove k paši bosenskemu, da mu oznani smrt hrvaškega bana. Zajedno razjasni tudi žalostno razmerje kršćanske vojske v pomejnih trdnjavah, posebe še o Krupi, katero bi mogel paša popolnoma lahko osvojiti s Cazinom in Ostrožcem vred. Radi tega so morali Zrinjski, nasledniki Karlovičevi, napeti vse sile, da še vsaj nekoliko časa obranijo žalostne ostanke svojih in podedovanih posestev. (Lopašić, »Bihać i Bihaćka krajina«, str. 212.).

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Erazem Turn je bil prvi samostalni zapovednik v Bihaći leta 1528. in glavni vojaški zapovednik (generaloberster) hrvaško-pomorskih mej. Leta 1538. je bil član državnega zbora, ko se je razpravljalo o bojnih pripravah proti Turkom.

Padec Krupe leta 1565.

Spisal Ivan Steklasa.

(Konec.)

Krupa je bila po smrti bana Ivana Karloviča posestvo Zrinjskih, ali posadki v nji je zapovedoval stotnik bihaški. Takratni general Ivan Lenković se je trudil, kolikor se je dalo, da pomóre vsem posadkam na Uni, toda brez pravega uspeha, zakaj od kralja Ferdinanda I. so prihajale le neznatne denarne podpore. In kakó bi se bile mogle te trdnjave potem vzdržati v nejednaki borbi proti Turkom! Takó je imela namreč Krupa po nekem izvestji generala Ivana Lenkoviča z leta 1563. le 40 móž posadke. Toda še ti so bili plačevani prav nevredno in so morali pogostoma celó brez uspeha prosjčiti za svojo plačo v Ljubljani, odkar je leta 1540. bihaška trdnjava pripadala upravi kranjskih stanov. Takó slaba se je godila ravno tej posadki, da je zdvojil celó neustrašni zapovednik krajiške vojske Ivan Lenković, ali jo bode mogel še dolgo braniti. Zatorej je predlagal bojnemu svetu, naj pustí krupsko trdnjavo in jo tudi poruši, da se Turek ne ugnezdi v nji. Toda ta predlog se ni izvédel, zakaj že leta 1565. se je odločila usoda mesta in trdnjave Krupe. Dné 4. ržénega cvéta istega leta se prikaže pod trdnjavo bosenski paša Mustafa Sokolović z močno turško vojsko in jo sklene vsekakor osvojiti sultanu. Kakšno je bilo takrat razmerje v Krupi, dokazuje nam najbolje pismo stotnika Petra Farkašiča, katero je napisal v hrvaškem jeziku generalu Ivanu Lenkoviču iz Mrežnice dné 5. ržénega cvéta. Pismo slóve:

»Vzmožni in vzvišeni gospod, služba moja ponižna, da je priporočena vašemu gospodstvu, milostnemu mojemu gospodu. Znaj vaše gospodstvo, kakó mi je le-tó uro prispel list od kapitana bihaškega, gospoda Kronšala, kakó je pritekel k njemu stražár iz Krupe, ki je čuval most, in povedal, da so Turki obsedli Krupo. Zató, gospodstvo vaše, poskrbite, kakor vas je Bog najbolje naučil, zakaj óni siromaki, ki so v Krupi, pričakujejo pomoči od Bogá in od gospodstva vašega. Toda, gospod milostni, v trdnjavi je Matija Bakić, ki je vojvoda, in ž njim je 28 junakov, a Tihić, ki mu je tovariš in drugi vojvoda, ta je bil z ostalimi junaki izšel, prišel je k mēni prosit denarja, a jaz mu ga nisem mogel dati. In to je že šesti dan, odkar je odšel. Bojim se, da je tudi on poginil na poti noter gredé z junaki, zakaj da ni

poginil, bil bi glas od njega kakeršenkoli, premda je noter prišel. Zatorej, gospod milostni, poskrbite kaj, kakor je Bog naučil gospodstvo vaše. Tudi jaz sem nedavno celó dvakrat zánjo (Krupo) pisal tjakaj, da bi se bolj poskrbeli zánjo; in kakó so si jo hoteli nedavno temu Turki prisvojiti z ognjenimi strelami, da bi jo bolje oskrbeli s plačo. Dà, gospod milostni, nič se nemari, a na nobeni krajini ni teže nobenim siromakom, nego ónim, ki so v Krupi. Dà, tega se bojim, da ne bode niti Krupe niti njih, ki so v nji. Ali, gospod milostni, ako se sedaj ne zavzamete zánje, pojdejo vsi iz nje, ako jim ne priskrbite boljše plače nego drugim. Dà, gospod milostni, znajte, da je njim najteže od vseh drugih. In da sem vašemu gospodstvu priporočen. Dan v Mrižnici dné 5. ržénega cvéta 1565. leta. Sluga vašega gospodstva Petar Farkašić.» (Lopašić, »Bihać i Bihačka krajina«, str. 213.)

Prerano so se izpolnile besede stotnika Farkašića, »da ne bode niti Krupe niti ónih, ki so v nji.« Krščanska vojska se je zbirala pod zapovedništvom Herbarda Turjaškega zbok nedostatnih pomočkov le prepočasi kakor po navadi takrat po vsi krájini. Prosili so sicer povsod pomoči, tudi cesarja Maksimilijana II., ali brezuspešno. Cesar je odgovoril dné 26. ržénega cvéta generalu Ivanu Lenkoviču, da mu ne more poslati vojske od Drave in Dunava za obrambo Krupe; naj jo brani le z óno vojsko, kolikor je ima. Takó je bila Krupa prepuščena na žalost le sebi in krájiški vojski, ki je pa bila v stoterih nadlogah.

Po izvestji krájiških zapovednikov Jurija Kronšala in Herbarda Turjaškega je prišel Mustafa Sokolović pod Krupo z 2000 Turki. Sovražna vojska se je utaborila pod mestnim hribom in po dolini ob potoku Krušnici. Nató izvéde hitro vse priprave za obleganje, in skoro je trdnjava obkoljena od vseh straníj. Sedaj poročé posadki, naj se jim dobrovoljno podá. Zapovednik posadki je bil v tem času hrabri vojvoda Matija Bakić, ki se je že pogostoma odlikoval v borbah za kralja Ferdinanda proti Turkom in Zapoljevcem. Sevéda je ponosno odbil poziv o podaji. Ko se to poročí Mustafi Sokoloviču, zapové svoji vojski streljati na trdnjavo. Zajedno zažgó Turki most čez Uno ter tudi vse čardake in máline blizu mesta, da bi takó odcepili obležence od vsake zveze s krščansko vojsko. Dokler je stal most čez Uno in dokler je bilo samó 2000 Turkov pod Krupo, mogla bi bila krščanska vojska oteti trdnjavo, da se je zbrala o pravem času; ali sedaj je bilo že malone prekasno. Dné 16. ržénega cvéta so prispele nove turške čete pod Krupo, in končno se jih je zbralo okolo trdnjave po Valvasorji (XII. 18.) do 20.000. Sedaj se je bilo še menj

nádejati rešitve, zakaj okrepljena turška vojska je vse huje naskakovala obleženo mesto. Vender je vse te napade več dnij prav uspešno odbijala junaška četica krupske posadke, ali ubraniti ni mogla Turkom, da so napravili na zgodnih mestih štiri nasipe, v katere so zместili svoje topove ter ž njimi streljali na trdnjavsko obzidje.

Prvi pride na pomoč oblegancem bihaški stotnik Jurij Kronšal, poslavši že prvi dan obsade stražo pod Krupo, ki se je z levega brega Une oglasila oblegancem in jih vzpodbujala na vztrajnost, zakaj skoro pride na pomoč večja vojska krščanska. Obleganci so bihaško stražo od radosti pozdravljali s krščanskim vzklikom: »Jezus, Jezus!« Bihaški stotnik je hitro spoznal veliko nevarnost, v kateri je bila Krupa, zato je poslal glasnika s hrvaškim pismom vsem bližnjim vojaškim zapovednikom in hrvaškim velikašem ter jih zajedno prosil pomoči. Takisto pošlje zvestega vojaka s pismom iste vsebine k vrhovnemu zapovedniku Ivanu Lenkoviču. Na dotičnem listu so bile od zunaj napisane te-le besede z velikimi in razločnimi glagolskimi črkami: »Noč in dan se nôsi ta list v pošte brez postanka v Črnomelj brzo in brzo!« Prav takrat je namreč Ivan Lenković bival na svojem posestvu Podbrežji blizu Črnomlja, kamor je zahajal pogostoma.

Krščanska vojska se je zbirala v Pečih, blizu Cetina. Od tukaj se je vzdignila šele dné 21. ržénega cvéta proti Uni in se postavila na levem bregu nasproti Krupi. V taboru so se zbrali najodličnejši vojaški zapovedniki s svojimi krdeli. Takó je privêdel Jošt Gallenberg, deželni upravitelj kranjski, 3000 môž in tri velike tope iz Bišča, Herbard Turjaški hrvaške graničarje, ban Peter Erded 300 konjikov, a stotnik Ivan Alapić 300 križevaških huzarjev. Le-tí zapovedniki so se dogovarjali, kakó bi napadli sovražnika, in so pripravili tudi 14 ribarskih čolnov, da prepeljejo del svoje vojske preko Une. Ali vse nakane se jim izjalové. Turki so se bili že takó izvrstno učvrstili okolo trdnjave, da jih ni mogla napasti krščanska vojska od nobene strani. Zató so tudi že prej porušili in sežgali most čez Uno, od juga pa so jim mogle brez zapreke dohajati vedno nove čete v pomoč. Samó takó je bilo móči oteti trdnjavo, ako bi napadli sovražnika za hrbtom in spredi. Toda kakó priti čez Uno! Le pri Novem je bil most čez reko. Predno bi bile pa naše čete prišle tjakaj, pasti bi morala Krupa vsekakor že prej, in celó Bihač bi bili mogli Turki obsesti. V takó neugodnem položaji je bila krščanska vojska, dočim so Turki, varni vsakega napada, vse huje napadali trdnjavo. Že prvi dan, ko je prišla krščanska vojska pod Krupo, napadejo jo Turki petkrat in ves dan streljajo na mesto. Žalostno je gledala naša vojska na trd-

njavo, kateri ni mogla pomagati. Nekoliko srčnejših vojakov se sklene prepeljati v čolnih na drugo stran reke; ali ko spazijo, da so Turki pri bivšem mostu napravili nasipe in izza njih postavili puškarje, upali si niso dalje. Streljalo se je s te in druge strani, in mnogo Turkov je poginilo, kar jih pa niti najmenj ni preplašilo; saj so dobro vedeli, da kristjani ne morejo preko reke. In prav to je prisililo naše zapovednike, da so sklenili zapustiti svoj tabor in se pomekniti ob levem bregu Une nazaj proti Bihaču do Ostrožca. Po tem ukrepu krščanskih poveljnikov je bila pa tudi Krupi odločena usoda.

Junaško se je venderle držala mala posadka krupska. Bilo je iz početka samó 28 junakov, in od teh je bilo do dné 22. ržénega cvéta ranjenih že šest, med njimi sam vojvoda Bakić. Videli so ti junaki, kakšna usoda jih čaka, ali zató se vender niso hoteli udati. Dva svojih tovarišev spusté dné 22. ržénega cvéta po vrvi raz mestni zid, kjer jih Turek ni zapazil. Le-tá razjasnita krščanskim vojvodam prežalostno stanje obležencev. Hrane imajo sicer dovòlj, ali proti turški sili se jim ni móči držati nobeden dan več. Turki so s topovi na več mestih razrovali trdnjavski zid in na dveh krajih podkopali jedno mestno kulo. Za 50 tolarjev se je prikradel bivši krupski strelec v Krupo z dvema zastavama, kateri je ovil okolo pasa, dné 23. ržénega cvéta pa je prišlo v trdnjavo 20 srčnih kristjanov pod varstvom topov krščanskih. Toda prav v tem trenutku zatrobijo Turki na napad. Vsa turška vojska je na nogah, in najodličnejši mohamedanci z zlatimi turbani in svetlimi perjanicami hité med prvimi proti mestnim zidnam. Huda borba se vname in traja neprestano do treh popóldne. Napósled spozná krščanska posadka, da se nikakor ne more ubraniti. Turki so kâr izvirali iz tal, toliko jih je bilo. Vender sramotno se nečejo podati junaki, ki so toliko časa branili trdnjavo. Kakor je leto dnij kesneje slavni Nikola Zrinjski v Sigetu v skrajnem času udaril iz trdnjave s četico vérnih svojih junakov in hrabro umrl za domovino, takó je predril tudi Bakić dné 23. ržénega cvéta leta 1565. popóldne po brezupni brambi poverjene mu trdnjavice s sedmimi svojimi junaki med Turke in si prekrčil pot do Une le z dvema, zakaj pet so jih sovražniki sesekali na mestu. Bakić je hotel preplavati Uno, ali utopil se je, ker je bil precěj debel. Vreden je bil izvestno boljše usode za izredno svoje junaštvo. Prav tisti dan se je pomeknil Herbard Turjaški s svojo vojsko proti Ostrožcu in Beli Steni. Kesneje se napoti v Cetin, ban Peter Erded pa v Stemičnjak, da nahrani gladne svoje čete.

Osvojivši si Krupo, pridobil je paša Sokolović novo in čvrsto podlogo za daljna osvajanja na Hrvaškem. Sedaj, ko so imeli Turki

toli važno trdnjavo na Uni, bilo jim je mōči varneje napadati zemlje na levem bregu, zakaj imeli so na tem mestu varen prelaz za vsak slučaj. Velik strah je zavladal po vsi krājini hrvaški. Vse se je balo za Bihač, najmočnejšo trdnjavo v teh krajih, in sam Herbard Turjaški je poslal tjā hitro oddelek svoje vojske pod zapovednikom Matijo Morom. Saj so mislili vsi, da paša Sokolović nemudoma napade Bihač in ga tem lože vzame itak hudo zbeganim kristjanom. To se pa vender ni zgodilo. Sokolović je namreč sam veliko izgubil in je moral iz nova zbirati vojsko. Vēdel je pa tudi, da je Bihač bolje učvrščen nego Krupa in da ga njegova vojska sedaj ne bi mogla osvojiti. Za Bihač je torej nevarnost srečno minila.

Oblega Krupe se je zvršila za posadko tragiško ali slavno, za zapovednike krščanske vojske pa vsaj na videz sramotno. Zgodovinar Nikola Istvanfi je obdolžil kār naravnost Herbarda Turjaškega, da se je vēdel prav plašno, in čudi se, da si ni upal napasti Turkov na ravnem polji, saj je imel do 7000 mōž. Tudi še dandanes se bere v vseh hrvaških zgodovinah o Herbardu Turjaškem, kakó je bil pri tem obsedanjī plašen in da celó ni dovolil svojim podvodjama Frankopan in Fakšiču, da s 1000 možmī preplujeta Uno in napadeta Turke. Že Valvasor (XII., 19.) brani Herbarda Turjaškega proti Istvanfiju in mu oponaša pristransko sodbo, zakaj vse zlō pripisuje tujim zapovednikom, vse dobro pa le zopet svojim zemljakom. In takó je storil tudi v tem slučaju ter Herbarda Turjaškega obdolžil brez pravega razloga. Herbard Turjaški je bil oprezen vojak in je dobro preračunjal, kaj bi se zgodilo, ako bi ne mu uspel napad na Turke, ki so se takó čvrsto utaborili okolo Krupe. Velika nevarnost je bila za kristjane, da izgubé po neopreznosti še tisto leto tudi sam Bihač. Zatorej je imel Herbard Turjaški svojo vojsko zbrano za vsak slučaj in ni dovolil tudi svojim podvodjam, da se z manjšimi oddelki brezuspešno boré proti mogočnejšemu sovražniku. Lahko je razsoditi, da bi bila za kristjane velika smelost, ko bi bili napadli trikrat močnejšo izvrstno utaborjeno in dobro oskrbeno turško vojsko, dočim so samī trpeli potrebo v vsakem pogledu. Nezloge pa ni bilo med zapovedniki, kakor so mislili nekateri. Neverjetno je torej, da bi bil Herbard Turjaški iz plašnosti popustil Krupo, in sicer óni Herbard, ki se je sicer v vsaki borbi pokazal junaka in tudi kesneje sam v vojski je žrtvoval življenje za domovino pri Budačkem leta 1575. (Letopis M. Sl. leta 1889., str. 96.). Kranjska je pri tem pohodu žrtvovala največ. Poslala je, kakor smo že omenili, 3000 vojakov in 3 topove na bojišče, a troški v denarji so znašali nad 10.000 goldinarjev, kar je bilo

za tedanje čase že velika vsota. To vse pa so kranjski stanovi žrtvovali največ zaradi Bihača, ki je bil izročen njih varstvu.

Ko je padla Krupa, zapretila je ne samo Bihaču nego vsemu Pounju še večja nevarnost, zakaj še mesec dnij je ostal paša Sokolović v krupski trdnjavi, katero je dal jako učvrstiti. Od tega časa je ostala Krupa najvažnejša trdnjava turška na Uni, dokler ni pal tudi Bihač. Posadka v krupski trdnjavi je imela kakih 300 konjikov in 400 pešcev. Od tukaj so napadali Turki na daleč okrog krščanske zemlje celo do Kolpe. Vender tudi še potem, ko je bil Bihač osvojen (leta 1592.), ostala je Krupa najvažnejše mesto na krájinu in v sandžaku bihaškem. Ker je bila jako utrjena in po Uni dobro naklonjena, mogla je s svojo močno posadko gospodovati daleč na okrog in se je tudi hrabro držala v kesnejših borbah proti avstrijskim vojskam, sósebnó leta 1690. in 1691. Šele z mirom karlovškim leta 1699. so prestali napadi na krščanske zemlje, ker je bila od hrvaške meje precěj daleč. Samó še leta 1716. so imeli Hrvatje nekatere praske s posadko krupsko, potem pa je trajal mir do leta 1878., ko je pri padla Krupa avstro-ogerski oblasti.

Krupa ¹⁾ leží na desnem bregu Une v Turški Hrvaški. Na strmi pečini nad Uno se dvigajo podrtine starega gradú, ki je bil še v minulém veku dobro vzdržana trdnjava. Ravno pod starim gradom drží most preko Une na levo stran. V novějšem času se razvíja mesto káj lepó, sósebnó odkar se naseljujejo semkáj trgovci pravoslavne vere. Léža Krupe je pa tudi prav ugodna za trgovino, takó da prihaja ves Kotar prav semkáj na sejme. Vsak ponedeljek so znameniti živinski in žitni sejmi. Sedaj je v Krupi sezidanih že tudi nekoliko lepših hiš, in prebivalstvo se je pomnožilo bolj nego v katerémkoli mesteci. Po popisu z leta 1885. šteje Krupa 2096 prebivalcev, ki stanujejo v 393 hišah. Večinoma so mohamedovci (1522), potem pravoslavni (523), a najmenj je katolikov (51). Tukaj je kotarska

¹⁾ Ime Krupa (slovenski Kropa) pomeni mesto, kjer se koplje ruda. Po navadi se takó imenujejo vode, zato je pri vsakem mestu tega imena obično istoimeni potok. Pri bosenski Krupi se je v prejšnjih časih kopala zlata ruda, v bližini pa je še sedaj mnogo kamenene soli. Sploh je po hrvaških in slovenskih zemljah mnogo Krup. Takó je jedna pri Banjaluki, druga pri Bugojnu, tretja v Hercegovini; tudi v Dalmaciji je potok Krupa s samostanom pod Velebitom. Na Kranjskem je znan grad in potok Krupa pri Črnomlju. Valvasor misli (XI., 322.), da se grad imeuje po utemeljiteljih Krupskih grofov Blagajskih, ki so ga imeli dolgo časa v svojem posestvu ter ga morda celo sezidali. Bržkone pa je dobil grad ime po potoku Krupi, ki teče mimo njega. Tudi na Gorenjskem sloví Kropa zbok železarstva.

oblast in občinski urad. Ker sta v krupskem kotaru malone dve tretjini kmetov, a samó jedna tretjina slobodnih posestnikov, živi v Krupi tudi mnogo begov in ag (80). Krupski mohamedovci so iz večine slobodni posestniki, pravoslavni pa trgovci in obrtniki. Na národní šoli poučujeta sedaj dva učitelja, a pravoslavni imajo svojo versko šolo. Sploh ima to mestece lepo bodočnost, sósebnó če se kdáj po unski dolini izvêde železnica od Novega do Bihača.

Senanus.

Spisal A. Funtek.

(Dalje.)

IV.

Ali, gospod Gregorij, to je vse takó čudno, takó nepričakovano, kakor govorite danes! Nič ne rečem, saj bi bilo res dobro in potrebno, toda le pomislite, kakó ste me zavračali prav zaradi tega pohištva! In napósled, čemú bi vam bilo, čemú baš sedaj?»

Knjigovodja je sedel pri odprtem oknu svoje sobe in sam s seboj zadovoljen gledal staro Katarino, katera je zopet kakor prejšnje dni brisala prah z zastarelega pohištva. Lep je bil danes postarni gospod, ko je imel obleko najnovejšega kroja in bil skrbno obrit — niti senca več ni bil prejšnjega gospoda Gregorija! Nekamo šegavo, kakor mu sicer ni bila navada, namežikal je svoji strežnici in raztezal usta na širok nasmeh; zajedno pa se je zložno gugal na stolu, in zlati solnčni žarki so se mu lesketali po pleši glavi . . .

Kakó da je venderle prišla stara Katarina? — Pónjo ni šel, prišla je sáma, ko je sploh mogla na ulice. Niti vprašal je ni, zakaj je izostala dva tri dni, ko si je moral pomagati brez nje, kakor je védel in znal. Ali zardel se je celó, ko je stopila v sobo, kakor bi se zavedal neprijetnega pregreška, in spoznalo se mu je, da je precéj v zadregi. Stréžnica je začudeno pogledala svojega gospoda; saj ga ni bila vajena videti domá, in o tisti velikanski izpremehi, ki se je zvršila v srci in v življenji gospoda Gregorija poslednje dni, tudi ni védela ničesar. Knjigovodja je namreč spoznal mimo drugega, da res